

فصل دوم

راهنمای تدریس

۱- نکاتی کلی درباره‌ی آموزش‌های مربوط به موضوعات هدیه‌های آسمان

نگاهی به اهداف و سرفصل‌ها در هدیه‌های آسمان

اهداف کلی تعلیم و تربیت دینی در دوره‌ی ابتدایی در یک نگاه

قلمرو دانش‌ها	قلمرو نگرش‌ها	قلمرو مهارت‌ها
۱- آشنایی با مهربانی، بخشندگی، دانایی، توانایی و یگانگی خداوند	۱- محبت و علاقه‌مندی نسبت به خداوند	۱- ارتباط با خدا از طریق دعا و نماز
۲- آشنایی با معنا و مفهوم ساده‌ی پیامبری و امامت	۲- محبت و احترام نسبت به پیامبران، معصومین علیهم‌السلام و اولیای دین	۲- تلاش برای درس گرفتن از سیره پیامبران و ائمه معصومین صلوات‌الله علیهم
۳- آشنایی با معنا و مفهوم ساده‌ی معاد و جهان آخرت	۳- گرایش نسبت به انجام کارهای نیک و دوری از بدی‌ها	۳- تلاش برای انجام کارهای نیک، آداب دینی و دستورات اخلاقی و دوری از بدی‌ها
۴- آشنایی با اهم امور اخلاقی و آداب اسلامی مورد نیاز در زندگی کودک	۴- تمایل به انجام آداب اسلامی و دستورات اخلاقی اسلام	۴- همکاری و مشارکت در برپایی مراسم دینی و انقلاب اسلامی
۵- آگاهی از برخی از مهم‌ترین مراسم اجتماعی دین اسلام و انقلاب اسلامی	۵- گرایش و علاقه‌مندی به مشارکت در مراسم دینی و مراسم مربوط به انقلاب اسلامی	۵- تلاش برای قرائت و فهم قرآن
۶- دانستن برخی اطلاعات اولیه و ساده‌ی قرآنی	۶- علاقه‌مندی نسبت به تلاوت و فهم قرآن کریم	۶- تلاش برای عمل به احکام شرعی
۷- دانستن برخی از احکام شرعی مورد نیاز کودک	۷- تمایل به عمل به احکام شرعی	

سرفصل‌های برنامه‌ی تعلیم و تربیت دینی در پایه‌های مختلف

پایه‌ها موضوعات	پایه‌ی دوم	پایه‌ی سوم	پایه‌ی چهارم	پایه‌ی پنجم
خداشناسی	- مهربانی خدا - نعمت‌های الهی - دعا، راه گفت‌وگو با خداوند	- بخشندگی خدا - نیازمندی انسان به نعمت‌های الهی - شکرگزاری در برابر نعمت‌های خداوند	دانایی و توانایی خداوند - دانایی و توانایی خدا، مایه‌ی دلگرمی انسان	- یگانگی و بی‌همتایی خداوند - خداوند، یگانه بار و پشتیبان ما - دعاها و معصومین علیهم‌السلام
پیامبری	- پیامبران بزرگ الهی - مهربانی پیامبر اسلام (ص) با کودکان	- حضرت ابراهیم، یکی از پیامبران بزرگ الهی - پیامبر اسلام (ص) در کودکی - آسیه، نمونه‌ی زنان مؤمن	- حضرت موسی، یکی از پیامبران بزرگ الهی - اخلاق و رفتار پیامبر اکرم (ص) با خویشان - حضرت خدیجه (س) - نمونه‌ی زنان مؤمن	- حضرت عیسی، یکی از پیامبران بزرگ الهی - تأثیر رفتار پیامبر اکرم (ص) بر مردم - حضرت مریم (س)، نمونه‌ی زنان مؤمن

امامت	– ائمه‌ی اطهار (ع)، بهترین انسان‌ها – اهل بیت پیامبر (ع) – امامان اول، دوم و سوم – امام دوازدهم	– امامان چهارم و پنجم و ششم – امام زمان (عج) – حضرت زهرا (س) برترین زن و مادر – حضرت زینب (س)، قهرمان کربلا	– امامان هفتم و هشتم و نهم – مهربانی امام زمان به شیعیان – زمان (ع) – معنای امامت – امام خمینی (ره)، از پیروان ائمه (ع) در زمان معاصر
جهان آخرت	– تناسب عمل و نتیجه در زندگی – جهان آخرت، محل پاداش و جزا – بهشت و جهنم، جزای اعمال نیک و بد در جهان آخرت	– آگاهی خداوند از همه‌ی اعمال ما، حتی آن‌هایی که دیگران ندیده‌اند – ثبت و ضبط همه‌ی اعمال ما در دنیا	– تلاش بیشتر امروز، نتیجه‌ی بهتر فردا – معاد، یکی از اصول دین
قرآن	– پیام‌های قرآنی	– پیام‌های قرآنی	– قرآن کتاب دینی مسلمانان
آداب و اخلاق	– آداب سلام کردن، پاکیزگی، خوردن و آشامیدن	– حجاب و پوشش اسلامی – نظم و ترتیب – احترام به پدر و مادر و معلم – حفظ و مراقبت از طبیعت	– رفتار مناسب با خویشان، دوستان و همسایگان – دوست خوب – کمک کردن به دیگران
احکام	– وضو – نماز دو رکعتی – اوقات اذان	– تکلیف و مقدمات آن – نماز سه و چهار رکعتی – روزه – طهارت – حجاب – تقلید	– امر به معروف و نهی از منکر – غسل جمعه و نماز جمعه – مال حرام و حلال
مراسم اسلامی	– جشن ولادت پیامبر اکرم (ص) – جشن ولادت امام زمان (ع) – جشن نماز	– ماه رمضان و عید فطر – جشن تکلیف دخترها – روز ولادت حضرت زهرا (س) – روز مادر – عاشورا	– بزرگداشت انقلاب اسلامی – نماز جمعه – عید غدیر

موضوع خداشناسی

نکاتی درباره‌ی آموزش‌های مربوط به خداشناسی به کودکان: هدف غایی تعلیم و تربیت دینی، رشد معنوی کودکان (ایمان و عمل صالح) است؛ رشد معنوی، فراگیری ارزش‌ها و رویکردی اندیشمندانه به زندگی است؛ وصل شدن به کسی یا چیزی برتر از همه موجودات است؛ احساس رشد یابنده‌ای است که زندگی را از تولد تا مرگ دارای معنا و

مفهوم می‌سازد؛ احساس وجود رازی در درون زندگی است. رشد معنوی، نگرش مثبت به هستی، همراه با احترام فزاینده به سایر موجودات و در یک کلام، یادگیری برخورداری از ایمان است؛ ایمان به خداوند. این احساس و نیز واکنش نسبت به آن، از جمله اساسی‌ترین مسایل دینی است که در شکل والاتر آن به عنوان احساسی ماورای طبیعی و مقدس تلقی می‌شود. بدون چنین احساسی، نحوه‌ی نگاه دین به پدیده‌های جهان و

روابط آن‌ها قابل درک نخواهد بود.

آموزش درباره‌ی خدا و سایر مفاهیم دینی، با دیگر اموری که بین معلم و کودک روی می‌دهد، تفاوت آشکاری دارد. چنین آموزشی، در واقع آموختن زندگی به نوعی دیگر و برخورداری از زیستنی همراه با معنا، امید، تعهدات ارزشمند و تصمیم‌گیری مبتنی بر اندیشه و اراده است.

در خصوص آموزش‌های مربوط به خدانشناسی به کودکان، نکاتی را باید متذکر شد^۱: تصور بچه‌ها درباره‌ی خدا، آمیخته‌ای از تخیل و تجسم است؛ اما به هرحال این تصورات باعث می‌شود که کودک بتواند با خدا رابطه برقرار کند. در نهایت، مطمئناً زمانی فرا می‌رسد که در اثر رشد توانایی‌های ذهنی و آموزش‌های مناسب، باورهای ساده و بنیادین خود را مورد نقد و بازنگری قرار می‌دهد و به درکی عمیق‌تر می‌رسد. از آن‌جا که کودک در این دوره، نمی‌تواند از خداوند تصویری کاملاً غیرمادی داشته باشد، نباید درصدد تلقین این مفهوم به وی باشید. هرچه بیشتر درباره‌ی خدای غیرمادی، مجرد، یا خدای... توضیح بدهید، او تصویری مبهم‌تر خواهد داشت. اما ضمناً نباید بر روی تصاویر ذهنی و تصورات وی نیز صحنه گذاشت. بنابراین بهتر است بیشتر درباره‌ی زیبایی مخلوقات او و مهربان و دوست‌داشتنی بودن او گفت‌وگو کنید.

درباره‌ی بخش خدانشناسی کتاب هدیه‌های آسمان (پایه‌ی پنجم)

معرفی بخش خدانشناسی: اهداف بخش خدانشناسی در پایه‌ی پنجم عبارت است از:
آشنایی با یگانگی و بی‌همتایی خداوند (معنای ساده اصل توحید)

تقویت احساس علاقه و دلگرمی نسبت به خداوند یگانه ستایش خداوند با ادای برخی عبارات و جملات
به این ترتیب، هدف اصلی این درس و دو درس^۱ ی‌ده،

۱- در این باره می‌توانید به منابع زیر مراجعه نمایید:

آموزش مفاهیم دینی همگام با روانشناسی رشد - تألیف: دکتر ناصر باهنر - انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی

خدا به تصور کودکان - تألیف دکتر حسین اسکندری - انتشارات مدرسه

آشنا ساختن دانش‌آموزان با اصل توحید و معنای ساده‌ی آن است. تقویت احساس دلگرمی و پشتیبانی از جانب خداوند نیز اهداف آموزش‌های این بخش است. به عنوان معنای توحید، کافی است دانش‌آموزان بیاموزند که خداوند، مهربانترین مهربانان، بخشنده‌ترین بخشندگان، داناترین دانایان و تواناترین قدرتمندان است. به عبارت دیگر، دانش‌آموزان می‌آموزند که اگرچه مهربانان در جهان بسیارند ولی خداوند مهربان‌ترین ایشان است. اگرچه کسان دیگری نیز به وقت نیاز می‌توانند به او کمک کنند ولی خداوند تواناترین ایشان برای کمک کردن به انسان است. نتیجه‌ی چنین دریافتی، آن است که اولاً انسان در تمام گرفتاری‌ها و ناملازمات، تنها به خداوند پناه برده و از او کمک بخواهد و ثانیاً امیدوار و دلگرم به چنین یاری و کمکی باشد. یعنی همان آثار عملی اعتقاد به اصل توحید. در پایه‌ی پنجم، ضمن ایجاد و تقویت احساس علاقه و محبت نسبت به خداوند در دانش‌آموز، تأکید برنامه بر مفهوم توحید است. توحید به زبان ساده یعنی خداوند یکتا و یگانه است و لازم است دانش‌آموز این یکتایی و یگانگی را در صفاتی که از خداوند سراغ دارد ببیند. بدین ترتیب دانش‌آموز در پایه‌ی پنجم می‌آموزد که خداوند مهربان (پایه‌ی دوم)، خداوند بخشنده (پایه‌ی سوم)، خداوند دانا و توانا (پایه‌ی چهارم)، خداوندی است یکتا و در تمامی این صفات از همگان برتر است و بی‌همتاست (پایه‌ی پنجم).

البته همچنان که در هدیه‌های آسمان پایه‌های دوم تا چهارم نیز متذکر شدیم، آشنایی دانش‌آموزان با صفات خداوند، و اکنون مفهوم توحید به عنوان یکی از اصول دین اسلام از مسیر استدلال انجام نمی‌شود بلکه با بیان نمونه‌های ملموس و قابل دسترسی و به شیوه‌ای جذاب و غیر مستقیم صورت می‌گیرد تا فرصت‌های مناسبی برای نتیجه‌گیری شخصی و یادگیری مطالب درسی در اختیار آنان قرار گیرد.

دانش آموز در این بخش می آموزد که :

- خدای بخشنده، مهربان، دانا و توانا یگانه و یکتاست.
- توحید یکی از اصول دین ما مسلمانان است.
- او ما را دوست دارد، همواره به ما محبت می کند و به درخواستها و سخنان ما گوش می دهد و دوست دارد ما با او سخن بگوییم.
- امکان گفت و گو با خدا و درخواست از او، همیشه برای همه ی انسانها فراهم است و اوست که با دانایی و توانایی کامل خود، می تواند خواسته های ما را برآورده سازد.
- دعا، راه سخن گفتن ما با خداوند و بیان خواسته های ما از اوست.

در انتها، دانش آموز با بهره گیری از نمونه هایی از دعاهای قرآنی، خود نیز در این زمینه، تجربه هایی را کسب نموده و در قالب دعایی ساده با خدا سخن می گوید.

لازم به یادآوری است که مفاهیم هر یک از دروس این بخش، مبنای آموزش مفهوم درس بعد هستند و به دلیل همین پیوستگی، دروس این بخش، به صورت متوالی و پشت سرهم، با همین ترتیب، تدریس خواهند شد.

اسامی واحدهای درسی

مباحث فوق، در کتاب درسی دانش آموز، در قالب ۴ درس با عناوین ذیل ارائه گردیده است :

درس ۱ : خدا

درس ۲ : خورشید در چاه

درس ۳ : یکتا

درس ۱۸ : من معتقدم (این درس، مرور تمامی اعتقادات

اسلامی است و صرفاً مربوط به اصل توحید نمی باشد)

۱- در این باره می توانید به منابع زیر مراجعه نمایید :

● آموزش مفاهیم دینی همگام با روانشناسی رشد - تألیف : دکتر ناصر باهر - انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی

● خدا به تصور کودکان - تألیف دکتر حسین اسکندری - انتشارات مدرسه

۲- ذکر داستان برخی از معجزات هرچند برای بچه ها دلچسب و اعجاب آور است اما مفهوم معجزه در ذهن آنان (حتی تا سنین یازده سالگی) عبارت است از دخالت فیزیکی و مادی خداوند (مثلاً با داستان او) در امور. بدین ترتیب معجزه، چیزی شبیه تردستی است و به طور کلی، عنصر تخیل و توجیهاات افسانه ای در این باره، بسیار غالب است. به همین جهت توصیه می شود برای تقویت ایمان بچه ها به خدا و پیامبران از مفهوم معجزه استفاده نشود و به هنگام ذکر قصه هایی از زندگی پیامبران نیز بر روی این گونه موارد تأکید نشود و اگر نیازی به ذکر چنین مواردی بود این توانایی را می باید مستقیماً به خداوند نسبت داد.

موضوع پیامبری

نکاتی درباره ی آموزش های مربوط به پیامبری به کودکان^۱ : تجربه نشان داده که تا حدود نه سالگی، تصور بچه ها از پیامبر دین خود این است که وی انسانی خوب، مهربان و مفید بوده است. پیامبر در نظر آنان از سایر انسانها مهربان تر، فداکارتر و خوش اخلاق تر است ؛ اما غالباً ظاهر آن را با دیگران شبیه نمی دانند. این نگاه درباره ی امامان نیز وجود دارد. البته کودکان ایرانی با توجه به آموزش های غیررسمی بیشتری که می بینند، جزئیات بیشتری را می دانند و با برخی از ائمه، همچون امام حسین و امام زمان و امیرالمؤمنین علیهما السلام آشنایی دقیق تری دارند.

در تربیت دینی کودکان دبستانی تا پایان این دوره، لازم است که آنان بدانند پیامبران (که آنها را خوب، مهربان، فداکار، آگاه و ... می دانند) با خداوند ارتباط نزدیک داشته، مردم به تمامی فرمانها و دستورات آنها گوش می داده و عمل می کرده اند. ... و البته این برای بچه ها کافی است.

در این سنین، باید تلاش کرد تا بچه ها به اولیای دین علاقه مند شوند. ذکر داستان های ساده و شیرین از رابطه ی آنها با کودکان، مهربانی آنها با مردم و حتی حیوانات و قصه هایی درباره ی کودکی آنها برای بچه ها بسیار مفید است و از آن مفیدتر، شرکت در مراسم جشن و شادی برای ولادت آنهاست. همچنین می توان بر ویژگی های اخلاقی پیامبران، بویژه، آنهایی که قابل پیاده کردن در زندگی امروز بچه ها هستند، تأکید نمود. در هر حال، در دوره ی ابتدایی به ویژه سه سال اول، تأکید بر مفاهیمی مثل عصمت، وحی، معجزه برای بچه ها مفید نیست.^۲

درباره‌ی بخش پیامبری کتاب هدیه‌های آسمان (پایه‌ی پنجم)

معرفی بخش: مبحث پیامبری در پایه‌ی پنجم دبستان، به طرح داستان زندگی حضرت عیسی علیه‌السلام - به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی - و مادر گرامیش حضرت مریم (س) - به عنوان یکی از زنان بزرگ و شایسته تاریخ - اشاره می‌کند. همچنین مبحث نبوت به عنوان یکی از اصول دین اسلام به‌طور ساده مطرح می‌شود. در این بخش همچنین درباره‌ی تأثیر وجودی پیامبر اسلام (ص) در زندگی مردم، درسی ارائه می‌شود. همچنین در این بخش، در لابه‌لای مفاهیم مربوط به موضوع پیامبری، دانش‌آموز نکات اخلاقی و عملی بسیاری را می‌آموزد و نیز با برخی از عقاید اسلامی و دستورات دینی آشنا می‌شوند. بدین ترتیب با طرح داستان‌هایی درباره‌ی رفتار این بزرگان و تلفیق این مباحث با مباحث اخلاقی و رفتار عملی، به دنبال این هستیم که بچه‌ها بتوانند الگوی رفتاری مناسبی را برای زندگی خود انتخاب و از آن بهره‌گیری کنند. ساختار داستانی این بخش، این امکان را برای کودکان فراهم می‌آورد که آنان با تفکر درباره‌ی موضوع داستان و رفتار شخصیت‌های اصلی آن‌ها، به درک عمیقتری از مفاهیم نایل شوند و نیز با مهمترین عقاید اسلامی و دستورات دینی آشنا شوند. دانش‌آموز در این بخش می‌آموزد که:

- نبوت یکی از اصول اعتقادی ما مسلمانان است.
 - پیامبر اسلام (ص)، در زندگی انسان‌ها تأثیر فراوانی داشته‌اند.
 - حضرت عیسی (ع)، یکی از پیامبران بزرگ الهی است که با تحقیق درباره‌ی زندگی و رفتار و اخلاق ایشان، نکات آموزنده‌ای را فرامی‌گیرد.
 - حضرت مریم (ع)، یکی از زنان مؤمن بوده است.
- اسامی واحدهای درسی در کتاب درسی دانش‌آموز، این مباحث در قالب ۴ درس با عناوین زیر ارائه گردیده است:

درس ۴: من بنده‌ی خداوندم

درس ۵: ما بت‌پرست بودیم

درس ۷: راهنمایان زندگی

درس ۱۸: من معتقدم (این درس، مرور اعتقادات

اسلامی است و صرفاً مربوط به اصل نبوت نمی‌باشد)

موضوع آشنایی با امامان علیهم‌السلام

نکاتی درباره‌ی آموزش‌های مربوط به آشنایی با

امامان به کودکان^۱

یکی از مهمترین مقاصد تعلیم و تربیت دینی در دوره‌ی ابتدایی، ایجاد علاقه‌مندی و محبت نسبت به اولیای دین است تا از این طریق، اوامر آنان و راه و روش زندگی‌شان در کودک اثر گذاشته و شیوه‌ی زندگی آنان برایش، سرمشق شود.

ممکن است شما بخواهید در معرفی پیامبران و امامان، بیشتر به جنبه‌ی تقدس و احترام معنوی آنان توجه کنید و سعی در شناساندن آن‌ها به عنوان افرادی برجسته و مرتبط با دستگاه غیب و ملکوت داشته باشید و کرامات و معجزات آنان را بیان کنید؛ اما این شیوه برای دانش‌آموزان این دوره، کمی زود است (هرچند بسیار لازم و ضروری است). امامان باید سرمشق عملی انسان‌ها باشند. بدین ترتیب مناسب است به زندگی روزمره و سیره‌ی عملی آنان در زندگی، توجه و در این باره جست‌وجو شود و از مکارم اخلاق و فضیلت‌ها و خدمات آنان، متناسب با سنین کودکان شاهد آورده شود، خوب است بتوانیم پیشوایان مذهبی را همان‌گونه که بوده‌اند، با شرح مهربانی‌ها، دلسوزی‌ها و رفتارها و اخلاق کریمانه‌شان، بزرگ و عالیقدر معرفی کنیم تا خود به خود، این علاقه‌ی قلبی حاصل شود.

بازگویی این مطلب که آنان در زندگی خویش افراد نیازمند را کمک و راهنمایی می‌کرده و سعی داشتند مردم را از گرفتاری‌ها نجات بخشند؛ این که با زبردستان خود مهربان و با آنان صمیمی بودند؛ این که دانا و اهل علم و فضیلت بودند؛

۱- در این باره می‌توانید به منابع زیر مراجعه نمایید:

● آموزش مفاهیم دینی همگام با روانشناسی رشد - تألیف: دکتر ناصر باهنر - انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی
● خدا به تصور کودکان - تألیف دکتر حسین اسکندری - انتشارات مدرسه

با مردم برخوردی سازنده و از روی عطف و مهرورزی داشتند؛ این که با کودکان مهربان بودند؛ پرتلاش، فعال و با پشتکار بودند و ... همه و همه می‌تواند در تلقی کودکان نسبت به ائمه‌ی دین، تأثیر مثبت بگذارد.

درباره‌ی بخش آشنایی با امامان کتاب هدیه‌های آسمان (پایه‌ی پنجم)

معرفی بخش

بخش آشنایی با امامان نیز همانند بخش پیامبری، به طرح داستان‌هایی از زندگی ائمه‌علیهم‌السلام و رفتار ایشان با سایرین اختصاص دارد. ساختار داستانی این بخش، این امکان را برای کودکان فراهم می‌آورد که آنان با تفکر درباره‌ی موضوع داستان و رفتار شخصیت‌های اصلی آن، به درک عمیقتری از مفاهیم نایل شوند.

این بخش در ادامه‌ی مباحث سال‌های گذشته، به معرفی امامان دهم، یازدهم و دوازدهم علیهم‌السلام پرداخته است. بدین ترتیب در این پایه موضوع امام زمان (ع)، یکی از موضوعات اصلی می‌باشد. در این بخش نیز داستان‌های مربوط به ائمه‌علیهم‌السلام، به گونه‌ای تنظیم گردیده‌اند که در تلفیق با مباحث اخلاقی و رفتاری، الگویی عملی، خوشایند و مطلوب برای رفتار کودکان در اختیار آن‌ها قرار داده شود. دانش‌آموز در این بخش می‌آموزد که:

- امامت یکی از اصول دین ماست.
- حضرت امیر مؤمنان علی علیه‌السلام جانشین شایسته پیامبر اکرم (ص) پس از ایشان بوده‌اند.
- حضرت امام هادی (ع)، حضرت امام عسکری (ع) و

حضرت امام زمان (ع)، امامان دهم، یازدهم و دوازدهم ما شیعیان هستند که زندگی و اخلاق و رفتار ایشان برای ما سرمشق است.

- امام زمان (ع)، امام غایب ما هستند که اکنون نیز به شیعیان خود کمک می‌کنند.

- امام خمینی، رهبر انقلاب اسلامی، یکی از شاگردان و پیروان حقیقی امامان معصوم علیهم‌السلام بودند که رفتاری شایسته و نیکو داشتند.

عناوین واحدهای درسی

در کتاب درسی دانش‌آموز، این مباحث در قالب ۴ درس با عناوین زیر ارائه گردیده است:

درس ۹: برادرم، بازگرد!

درس ۱۳: نگین

درس ۱۴: ... (بدون عنوان)

درس ۱۵: دست در دست دوست

درس ۲۲: حق مردم

درس ۱۸: من معتقدم ... (این درس، مرور تمامی اعتقادات اسلامی است و صرفاً مربوط به اصل امامت نمی‌باشد)

موضوع آداب و اخلاق اسلامی

نکاتی درباره‌ی آموزش‌های مربوط به اخلاق اسلامی^۱: دوره‌ی دبستان، مجال مناسبی برای تثبیت آداب و عادات پسندیده در بچه‌هاست. همچنین فرصتی است که می‌توان به بچه‌ها کمک کرد تا به تدریج، ارزش‌های اخلاقی را در خود درونی سازند. به ترتیبی که در آینده، نه از ترس تنبیه و نه به خاطر تشویق و تمجید بلکه به خاطر ارزشمندی ارزش‌های اخلاقی، به رعایت آن‌ها مقید شود.^۲

۱- در این باره می‌توانید به منابع زیر مراجعه نمایید:

● آموزش مفاهیم دینی همگام با روانشناسی رشد - تألیف: دکتر ناصر باهر - انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی

● خدا به تصور کودکان - تألیف دکتر حسین اسکندری - انتشارات مدرسه

۲- کنترل اولیه بر روی رفتار کودک خردسال، عمدتاً از طریق عوامل اجتماعی بیرونی برقرار می‌شود. اما در سنین بالاتر، به نظر می‌رسد که کنترل رفتار کودک، به‌طور فزاینده‌ای، با معیارهای درونی شده رفتار که به خوشتنداری در غیاب مهارهای خارجی منتهی می‌شوند، برقرار می‌گردد. این انتقال از عوامل بیرونی به احساسات شخصی و اعتقادات اخلاقی، درونی ساختن نامیده می‌شود. بسیاری از روان‌شناسان معتقدند درونی ساختن، فرایند اساسی در رشد اخلاق به‌شمار می‌رود. (ای میویس هترینگتون و راس‌دی. پارک. روان‌شناسی کودک از دیدگاه معاصر. جلد دوم، ترجمه جواد طهوریان و دیگران، مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۷۳، ص ۳۸)

در آموزش معیارهای اخلاقی، جنبه‌های شناختی، عاطفی و رفتاری، همه حائز اهمیت هستند. آشنا ساختن کودکان با معیارها و مشخصات «کار خوب» و «کار بد» و قضاوت در مورد «خوبی» و «بدی» اعمال، جنبه‌های شناختی این آموزش‌ها را تشکیل می‌دهند. ایجاد و تقویت احساس رضایت از انجام افعال اخلاقی و احساس گناه نسبت به ترک آن‌ها، به جنبه‌ی عاطفی آن مربوط می‌شوند. رفتار واقعی در وضعیت‌های گوناگون و ملاحظات اخلاقی هم جنبه‌های رفتاری آموزش‌های این بخش را شامل می‌شوند.

نکته‌ی مهم و اساسی در آموزش‌های مفاهیم و مباحث این بخش، ضرورت استفاده از موقعیت‌ها و فرصت‌های عینی و واقعی و نیز لزوم تکرار و تمرین و یادآوری مستمر آموخته‌هاست. بنابراین، مقتضی است آموزگاران محترم با یادآوری و تمرین در شرایط مختلف، امکان تثبیت عادات اخلاقی موردنظر این پایه را فراهم نمایند. بدیهی است بیان مستقیم، نصیحت، سرزنش، مقایسه و ... شیوه‌های کم‌اثری هستند و برای تحقق این منظور چندان توصیه نمی‌شوند. دانش‌آموزان این دوره، مستعد احساس گناه در برابر اعمال و افکار خود هستند و شدت عمل در آموزش معیارهای اخلاقی، می‌تواند به ایجاد چنین احساسی منجر شود. در مقابل، بیان غیرمستقیم، جلب توجه بچه‌ها به منافع متقابل رعایت امور اخلاقی، بهره‌برداری مناسب و به موقع از روابط منحصر به فرد معلم و شاگردی، ایجاد حساسیت در بچه‌ها نسبت به رعایت یا عدم رعایت نکات اخلاقی موردنظر، تشویق فوری رفتارهای اخلاقی و پسندیده بچه‌ها، اظهار رضایت آموزگار از انجام این اعمال، تمرین عملی و مستمر آن‌ها در شرایط مختلف و ... شیوه‌های مؤثرتری هستند که توصیه نیز می‌شوند.

درباره‌ی بخش اخلاق و آداب اسلامی کتاب هدیه‌های آسمان (پایه‌ی پنجم)

معرفی بخش

بخش اخلاق در هدیه‌های آسمان پنجم عمدتاً به دنبال

ایجاد ذهنیتی مثبت درباره‌ی چند موضوع زیر است:

نظم در کارها و برنامه‌ریزی برای زندگی فردی

دوری از اسراف و سعی در مصرف درست و بجا

دوری از سخن‌چینی، تهمت

دوری از تمسخر دیگران و بددهانی

برخی از این مباحث، به شیوه‌ای غیرمستقیم و در قالب

داستان به کودکان ارائه می‌شود.

از این بخش نه برای نصیحت خشک و یا طرح نکات

شعارگونه، بلکه برای آموزش عملی آداب و اخلاق اسلامی باید

بهره گرفت. به‌گونه‌ای که دانش‌آموز بتواند با درس‌هایی که از

خلال داستان‌ها می‌گیرد، برای رفتار خود الگویی عملی بیابد و

شیوه‌ی رفتار خود را، خود انتخاب کند.

دانش‌آموز در این بخش می‌آموزد که:

● نظم و ترتیب در کارها و برنامه‌ریزی برای زندگی، از

آداب مهم اسلامی است.

● اسراف، عملی زشت و ناپسند است و یک مسلمان

برای دوری از اسراف تلاش می‌کند.

● تمسخر دیگران و بددهانی اثرات بدی در زندگی آدمی

داشته و از اعمال ناپسند و زشت تلقی می‌شود.

● رفتارهایی مثل تهمت، سخن‌چینی، تأثیرات بدی در

زندگی ما دارد و یک مسلمان برای دوری از این رفتارها تلاش

می‌کند.

اسامی واحدهای درسی

در کتاب درسی دانش‌آموز، این مباحث در قالب ۴ درس

با عناوین زیر ارائه گردیده است:

درس ۶: صبح روز بعد ...

درس ۱۱: اسراف!

درس ۲۰: تلافی!

درس ۲۱: بازی شیرها و پلنگ‌ها

هرچند درس‌هایی مثل «من بنده‌ی خدا هستم...» و «ما

بت‌پرست بودیم...» با موضوع پیامبری «نگین»، «...» (بدون

عنوان)، دست در دست دوست»، با موضوع امامت، «باغ

شد و بدین ترتیب تا پایه‌ی پنجم، اغلب احکام مورد نیاز کودکان برای ورود به سن تکلیف به آنان آموزش داده می‌شود.

چند اصل مهم در آموزش احکام

در آموزش احکام در دوره‌ی ابتدایی، چند اصل را باید مورد توجه قرار داد:

۱- **گزینش و آموزش احکام مورد نیاز بچه‌ها در مقطع ابتدایی:** یادگیری انبوهی از احکام و مسائل شرعی برای دانش‌آموزان ابتدایی، سخت و گاهی غیرممکن است. به همین دلیل، یکی از معیارهای موجود در راهنمای برنامه برای انتخاب و گزینش احکام، نیاز مقطع سنی فعلی دانش‌آموزان می‌باشد. به این ترتیب، مسائلی که مورد ابتلای دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی و یا پایه‌های خاصی از این دوره نیستند، می‌توانند موقتاً از برنامه‌ی درسی کنار گذاشته شوند تا درس و دوره‌ی تحصیلی خاص خود آموزش داده شوند. رعایت این اصل هم به سبک‌تر شدن بار آموزش احکام دوره‌ی ابتدایی کمک می‌کند و هم اثرگذاری بیشتر آموزش‌ها را سبب می‌شود.

با توجه به این اصل، در برنامه‌ی هدیه‌های آسمان، آموزش موضوعاتی چون خمس و زکات برای دانش‌آموزان این دوره در نظر گرفته نشده است. از آموزش احکام فرعی و جزئیات و شقوق یک مسئله هم که امکان وقوع آن‌ها در دوره‌ی ابتدایی کمتر است، صرف‌نظر شده است. به‌طور مثال، از مبطلات روزه، تنها مواردی آموزش داده می‌شوند که امکان ابتلای دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی به آن‌ها بیشتر است مثل خوردن و آشامیدن.

۲- **توجه به تفاوت‌های جنسیتی و نیازهای هرکدام از دو جنس پسر و دختر:** طبق فتوای اغلب مجتهدین زمان حاضر، دختران کلاس سوم ابتدایی به سن تکلیف می‌رسند

سری، «قایق چوبی»، «بهترین روز» با موضوع احکام، همگی حاوی مضامینی اخلاقی هستند و می‌توانند در آموزش اخلاق به بچه‌ها مؤثر باشند.

بخش احکام و آداب اسلامی

نکاتی درباره‌ی آموزش‌های مربوط به احکام و آداب اسلامی^۱

بسیاری از کودکان، با برخی از احکام ساده‌ی مورد نیاز یک فرد مسلمان در این دوره‌ی سنی، آشنایی دارند. ایشان، معمولاً برخی احکام طهارت و نجاست را می‌دانند، اعمال و حرکات ظاهری نماز، مقدمات و برخی اذکار آن را بلدند و با روزه و مراسم آن تاحدی آشنایی دارند.

روایات اسلامی نیز به پدر و مادرها توصیه کرده‌اند تا برخی از تعالیم را در طفولیت برای کودکانشان مطرح سازند و از آن‌ها بخواهند که در حد توان خود آن‌ها را فراگرفته به‌کار بندند. البته بخش عمده‌ی این آموزش‌ها، به سنین هفت‌سالگی به بعد موکول شده است. بر پایه‌ی این احادیث باید پیش از هفت‌سالگی برخی زمینه‌های لازم درمورد نماز مانند اذکار و شعارهای اسلامی را در کودکان به‌وجود آورد و حتی در حد ساده‌ای وضو، ایستادن روبه قبله، رکوع و سجود رانیز به آنان یاد داد تا گاه گاهی آن را در کنار پدر و مادر تمرین کرده بتدریج با انجام این فریضه‌ی مهم انس پیداکنند.

آموزش‌های احکام در دوره دبستان از دو نظر اهمیت دارند:

۱) تقویت انس و علاقه نسبت به دین و اعمال دینی
۲) تکمیل آموخته‌های کودکان و به‌ویژه دختران که در همین دوران به سن تکلیف رسیده‌اند.

طبق پیش‌بینی برنامه‌ی درسی این دوره، آموزش‌ها به تدریج و در حد رفع نیازهای بچه‌های این سنین انجام خواهند

۱- در این باره می‌توانید به منابع زیر مراجعه نمایید:

• آموزش مفاهیم دینی همگام با روانشناسی رشد - تألیف: دکتر ناصر باهنر - انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی

• خدا به تصور کودکان - تألیف دکتر حسین اسکندری - انتشارات مدرسه

ایجاد نماید. شاید یکی از بهترین توصیه‌ها در این زمینه، ایجاد مسئله و موقعیت عینی برای آموزش یک حکم و یا مسئله‌ی خاص باشد.

۵- رعایت تدریج و تکرار در آموزش احکام:

آموزش احکام باید به تدریج انجام شود و فرصت تمرین و تکرار فراوان به دانش‌آموزان داده شود. در این صورت، از این جهت فشار نامتعارفی بر دانش‌آموزان وارد نیامده، امکان یادگیری درست اعمال دینی فراهم می‌شود.

درباره‌ی بخش احکام کتاب هدیه‌های آسمان (پایه‌ی پنجم)

معرفی بخش

بخش احکام در هدیه‌های آسمان پنجم عمدتاً به دنبال ایجاد مهارت و عادت در خصوص رفتارهای دینی در بچه‌هاست. ایجاد ذهنیتی مثبت و فضایی خوشایند برای انجام عبادات و شعائر دینی یکی از وظایف تربیت دینی به‌شمار می‌رود. کودکان در درس‌های مربوط به احکام، درمی‌یابند که عبادات در اسلام آداب خاصی دارد و یک مسلمان می‌باید این آداب را فراگیرد و به‌کار بیند.

مبحث احکام در هدیه‌های آسمان پنجم نیز به شیوه‌ای غیرمستقیم و در قالب داستان به کودکان ارائه شده است؛ بنابراین مطالبی باقی می‌ماند که می‌باید توسط معلم (متناسب با ویژگی‌های بچه‌ها) برای دانش‌آموزان با زبانی ساده و شیرین بیان شود. این مطالب بیشتر همان احکام عملی مربوط به موضوعات درس‌ها (یعنی مال حلال و حرام، امر به معروف و نهی از منکر و غسل و نماز جمعه) است. برای آشنایی آموزگاران محترم با حدود احکامی که در هر زمینه باید بیان شوند، جدولی نیز تهیه شده است.

و باید اعمال دینی را با شرایط خاص خود انجام دهند. این در حالی است که پسران در دوره‌ی راهنمایی همین مرحله را تجربه می‌کنند. بنابراین لازم است دختران احکام مورد نیاز خود را بیاموزند و این الزام برای پسران این دوره وجود ندارد. در هدیه‌های آسمان هم این موضوع مورد توجه قرار گرفته و آموزش احکام تقلید و حجاب در پایه‌ی سوم، تنها برای دختران انجام می‌شود.

۳- رعایت اعتدال در آموزش احکام و پرهیز از

افراط و تفریط در این زمینه: سخت‌گیری و آسان‌گیری بیش از حد در آموزش احکام می‌تواند آسیب‌زا باشد. سخت‌گیری بیش از حد می‌تواند موجب ایجاد اضطراب و نگرانی و حتی وسواس در دانش‌آموزان شود. یادآوری این نکته لازم است که دانش‌آموزان اوایل دوره‌ی ابتدایی، مطلق‌گرا هستند و به همین جهت، وقتی قاعده‌ای را می‌شنوند، آن هم از زبان معلم خود که دوستش دارند و آن هم در زمینه‌ی امور دینی، خود را ملزم به رعایت بی‌چون و چرای آن می‌دانند و این امر ممکن است آن‌ها را به وسواس و اضطراب بیندازد. بنابراین در بیان و آموزش احکام از سخت‌گیری‌های بی‌مورد در این زمینه باید پرهیز کرد. البته باید توجه داشت که سهل‌گیری بیش از اندازه هم

می‌تواند دانش‌آموزان را در انجام صحیح اعمال دینی دچار مشکل نماید. مهم آن است که تأکیدهای معلم بر شیوه‌ی صحیح انجام اعمال دینی، زیاد و به شکلی خشونت‌آمیز نباشد و با ملایمت و تمرین و تکرار مناسب زمینه‌ی انجام صحیح آن‌ها فراهم گردد.

۴- استفاده از روش‌های جذاب در آموزش

احکام: آموزش احکام و مسایل شرعی به دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی، به دلیل نوع معارف موردنظر در این زمینه، می‌تواند دشوار و فاقد جذابیت باشد و این هنر معلم است که با استفاده از روش‌های مناسب، جذابیت‌های لازم را در آن

موضوعات و حدود احکام مورد نظر در پایه‌ی پنجم

عنوان	موضوعات اصلی	موضوعات فرعی
غسل و نماز جمعه	۱) احکام ساده‌ی غسل جمعه	۱- نیت انجام غسل جمعه برای رضایت خدا ۲- انجام غسل به ترتیب (اول سروگردن، سپس طرف راست بدن و در انتها طرف چپ بدن)
	۲) کیفیت نماز جمعه	- ابتدا، نیت نماز جمعه کردن - تکبیر گفتن و نخواندن حمد و سوره - انجام تمام اعمال نماز، پس از امام جمعه - قنوت‌های نماز جمعه - شباهت و تفاوت‌های نماز جمعه با نماز صبح
اموال حلال و حرام	اموال خصوصی	چیزهایی که مال ما نیست و بدون اجازه‌ی صاحب آن، حق استفاده و تملک آن‌ها را نداریم چیزهایی که مال ماست و می‌توانیم آن‌ها را استفاده نموده یا به دیگران بدهیم
	اموال عمومی	چیزهایی که مال همگان است و ما حق استفاده از آن‌ها را داریم و باید در حفظ آن‌ها نیز بکوشیم
امر به معروف و نهی از منکر	امر به معروف	کارهایی که فراموش شده و باید دیگران را به انجام آن‌ها امر کرد
	نهی از منکر	کارهایی که صحیح نیست و باید دیگران را از انجام آن‌ها نهی کرد

بخش آشنایی با معاد و جهان آخرت^۱

نکاتی درباره‌ی آموزش‌های مربوط به آشنایی با معاد و جهان آخرت

ضرورت آموزش معاد در مجموعه معارف دینی: هدف تعلیم و تربیت دینی، در نهایت، دینداری دانش‌آموز است. اعتقادات صحیح که زمینه‌ساز گرایش‌ها و عواطف صحیح‌اند و در نتیجه، به اعمال خیر ختم می‌گردند، دینداری را تشکیل می‌دهند. بخشی از این اعتقادات، غیرحسی و غیرتجربی‌اند و اتفاقاً از مهم‌ترین اجزای اعتقادات صحیح هر مسلمان نیز می‌باشند. معاد از جمله این معارف غیرتجربی و نادیدنی است که در میان تمامی ادیان توحیدی مشترک بوده و در شکل‌دهی به رفتار یک مسلمان نقشی بسزا دارد. در قرآن کریم نیز بارها از معاد، با نام غیب یاد شده است و معاد از شرایط ایمان که

دانش‌آموز در بخش احکام پایه‌ی پنجم می‌آموزد که: غسل و نماز جمعه دو نمونه از عبادات مهم اسلامی است که فواید و اهمیت بسیاری دارد و اقامه‌ی آن، احکام و شرایط خاصی دارد.

استفاده از اموال و شرایط و احکام خاصی دارد. امر به معروف و نهی از منکر از عبادات مهم و مؤثر اسلامی است که در زندگی ما مسلمانان تأثیر فراوان دارد.

اسامی واحدهای درسی

در کتاب درسی دانش‌آموز، این مباحث در قالب ۳ درس با عناوین زیر ارائه گردیده است:

درس ۱۲: قایق چوبی

درس ۱۹: باغ سِری

درس ۲۳: بهترین روز

۱- برگرفته از مقاله‌ی «آموزش معاد به کودکان: ایجاد ترس یا شوق انجام عمل نیک؟» نوشته‌ی ابودر رضا سلطانی

پایه‌ی دینداری و سعادت دینی است، شمرده شده است. یاد معاد در بدایت امر مانند هشدار و علامت خطر و در نهایت آن، حاکی از شوق دیدار و ملاقات خدای متعال است. این مفهوم و باور به زندگانی حقیقی و ملاقات با خدای تبارک و تعالی، زمینه‌ساز بسیاری از اعمال خیر و دوری جستن از بدی‌ها و نیل به سعادت واقعی است.

پایه‌ی دینداری و سعادت دینی است، شمرده شده است. یاد معاد در بدایت امر مانند هشدار و علامت خطر و در نهایت آن، حاکی از شوق دیدار و ملاقات خدای متعال است. این مفهوم و باور به زندگانی حقیقی و ملاقات با خدای تبارک و تعالی، زمینه‌ساز بسیاری از اعمال خیر و دوری جستن از بدی‌ها و نیل به سعادت واقعی است.

اصولی که رعایت آن‌ها در آموزش معاد به کودکان لازم است :

الف — اثبات معاد به روش استدلالی : می‌توان در آموزش و تدریس موضوع معاد، از استدلال‌ات رایج کلامی سود جست. لیکن پرواضح است که این روش برای کودکان دبستانی هیچ‌گونه کاربردی نخواهد داشت. زیرا هنوز مقدمات موضوع معاد برای دانش‌آموزان طرح نشده است تا براساس آن به یک استدلال منطقی دست یابند. همچنین ذهن آن‌ها آمادگی و توانایی استدلال منطقی براساس مفاهیم مجرد و انتزاعی را ندارد. دلایل و ضرورت وجود معاد و جهان آخرت هم هنوز مورد سؤال آن‌ها نیست و بنابراین، بیان براهین و استدلال‌ات مربوط به این بحث در دوره ابتدایی مورد نیاز نیستند.

با توجه به شرایطی مرتبط با مسئله معاد و قیامت، در برنامه‌ی هدیه‌های آسمان، اصول چندی در طرح موضوع معاد مورد توجه واقع شده است :

ب — بیان ویژگی‌های جهان آخرت و کیفیت زندگی پس از مرگ : کیفیت زنده شدن انسان پس از مرگ، حساس‌ترین و سنجش‌آمیزترین عمل وی، ویژگی‌های بهشت و جهنم، کیفیت زندگی او در جهان آخرت و... از نکاتی هستند که دانستن آن‌ها برای همه‌ی مسلمانان لازم است؛ اما برای کودکان می‌توان آن‌چه را که برایشان قابل فهم‌تر و به تجاربشان نزدیک‌تر است، بیان نمود. زیبایی‌ها و نعمات موجود در بهشت، خشنودی خداوند از انسان‌های خوب و اعمال نیک ایشان و آرامش و خوشحالی نیکوکاران در آن‌جا، از مواردی هستند که تجسم آن‌ها برای کودکان دوره‌ی ابتدایی، تاحدی ممکن بوده و ترغیب‌کننده ایشان به اعمال خوب هم می‌تواند باشد. بنابراین، هدف از تصویرگری جهان آخرت و کیفیت زندگانی پس از مرگ، ایجاد انگیزه برای انجام کارهای خوب و دوری جستن از بدی‌ها در دانش‌آموزان است که به دور از طرح پیچیدگی‌های این بحث، امکان‌پذیر می‌گردد.

۱- کودکان در مسیر زندگی، دامنه‌ی شناخت خویش را آهسته آهسته و گام به گام از مفاهیم ساده و تجربی، به سوی مفاهیم پیچیده و انتزاعی گسترش می‌دهند. به همین دلیل، اصل حاکم بر آموزش مفهوم معاد هم حرکت از مفاهیم ساده به پیچیده و از مفاهیم تجربی به سوی مفاهیم انتزاعی است.

۲- موضوع معاد به‌گونه‌ای مطرح می‌شود که به تعادل روحی دانش‌آموزان لطمه وارد نسازد و دانش‌آموزان با شنیدن و طرح این موضوع در کلاس و پس از آن در خلوت خویش دچار اضطراب و ترس بی‌مورد نگردند.

۳- در طرح موضوع معاد به زیبایی‌های زندگانی پس از مرگ و شیرینی کامیابی و سپاس‌گزاری خداوند کریم از تلاش انسان توجه بیشتری می‌شود.

۴- تقویت نگرش و گرایش روزافزون دانش‌آموزان به انجام کارهای نیک و تلاش برای انجام کارهای خوب، هدف اصلی آموزش مفاهیم مربوط به معاد را در دوره‌ی ابتدایی تشکیل می‌دهد و صرف آشنایی و شناخت پیدا کردن به این مجموعه از مفاهیم مورد نظر نمی‌باشد.

شیوه‌های مختلف آموزش معاد

ج — تمثیل امور عینی و ملموس برای تفهیم امور غیبی و نامأنوس‌ها : همواره به گاه ناکارآمدی زبان استدلال، از منظر تمثیل باید بهره جست. تمثیل استدلالی لطیف بر پایه‌ی فهم طرف مقابل و مخاطب می‌باشد و سرعت پذیرش نتیجه آن از سوی مخاطب به مراتب بیش از استدلال است.

با توجه به اهمیت معاد و غیب‌باوری در تعلیم و تربیت اسلامی که شامل مفهوم معاد و قیامت و ذات خداوند متعال است و پیچیدگی درک این مفاهیم و باور آن‌ها برای اذهان و

در آموزش معاد می‌توان از تمثیل‌های گوناگون استفاده کرد. به عنوان مثال، از تمثیل کارنامه برای نامه اعمال، از تمثیل شادی و غم پس از دریافت کارنامه برای شادی و رنج حاصل از محاسبه الهی، پاداش و جزا و عتاب ناشی از ثمرات کارنامه برای پاداش و جزای الهی و ... اما نکته‌ی ظریف‌تر از مو در بهره‌جویی از تمثیل، این‌جاست که کودکان در دوره‌ی ابتدایی هنوز در برقراری ارتباط میان مثال و موضوع مورد نظر آن دچار مشکل هستند و گاه این امر هرگز حاصل نمی‌شود و فقط دانش‌آموز، پاسخ را حفظ و عیناً بیان می‌کند. در نتیجه در استفاده از تمثیلات، باید از تمثیل ساده استفاده کرد. به این معنا که اولاً تجارب بچه‌ها در زمینه‌ی موضوع، به اندازه‌ای باشد که ویژگی‌های آن را خوب بشناسند و ثانیاً وجه شباهت به خوبی آشکار باشد و دانش‌آموز، آن را به سادگی درک کند. بالاخره شاید بتوان گفت در بخش معاد، استفاده از بیان مستقیم، اثربخش‌تر از برخی تمثیلات غیرمستقیم خواهد بود.

درباره‌ی بخش آشنایی با معاد و جهان آخرت کتاب هدیه‌های آسمان (پایه‌ی پنجم)

معرفی بخش

از آن‌جایی که مفهوم معاد و بحث‌های پیرامونی آن از حساسیت ویژه‌ای برخوردار است، نیازمند ذهن آماده و ورزیده کودک می‌باشد. در نتیجه در سال دوم دبستان که اولین کتاب تعلیم و تربیت دینی با کودکان همراه می‌شود، بحثی از مفاهیم مربوط به معاد گنجانیده نشده است. زیرا به دلیل آموزش‌های قبلی کودکان و مطالبی که از کانال‌هایی غیر از برنامه‌های درسی رسمی آموخته‌اند، مبحث معاد در ذهن آن‌ها ممکن است با مرگ و عذاب و وحشت قبر و قیامت تداعی شود.

در سیر آموزش معاد از سال سوم دبستان تا پنجم، تلاش شده تا با تحلیل ابتدایی به معنای شکافتن و بخش‌بخش کردن مفاهیم مبحث معاد شامل اصل وجود معاد، معنای معاد، تحت

نظارت بودن اعمال، رسیدگی به اعمال انسان، پاداش و جزا؛ این مفاهیم را ساده کرده در عین حال برای دانش‌آموزان قابل باور شوند. در روند قابل فهم و قابل باور ساختن این مفاهیم از تجربیات روزمره بچه‌ها، به وفور استفاده شده است. به عنوان مثال، در پایه‌ی سوم، با استفاده از تجربه‌ی آزمون و امتحان و کارنامه گرفتن دانش‌آموزان، مفهوم نتیجه اعمال و دیدن آن پس از مرگ مطرح شده است. در پایه‌ی چهارم، به صورتی مستقیم و غیرمستقیم، به نظارت و ثبت و ضبط اعمال انسان پرداخته شده است. نهایتاً در پایه‌ی پنجم، اصل توشه‌اندوزی و انجام کارهای خوب برای برابرت‌ر شدن زندگی پس از مرگ با استفاده از روش غیرمستقیم طرح شده و بالاخره در یک درس، دانش‌آموزان با مفهوم معاد به عنوان یکی از اصول دین اسلام آشنا می‌شوند و تمامی آموخته‌های خود در طول سه سال گذشته در مبحث معاد، در ترکیبی معنادار مرور می‌کنند و به جمع‌بندی می‌رسند.

دانش‌آموز در این بخش می‌آموزد که:

– هرچه در زندگی دنیا بیشتر تلاش کنیم، در جهان

آخرت آسوده‌تر خواهیم بود.

– معاد یکی از اصول دین اسلام است.

اسامی واحدهای درسی

در کتاب درسی دانش‌آموز، این مباحث در قالب ۳ درس

با عناوین زیر ارائه گردیده است:

درس ۱۶: آخرین برگ‌ها

درس ۱۷: یک روز تعطیل

درس ۱۸: من معتقدم... (این درس، مرور تمامی

اعتقادات اسلامی است و صرفاً مربوط به اصل معاد نمی‌باشد)

موضوع آداب و مراسم اسلامی

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به آداب و مراسم

اسلامی^۱

مراسم بزرگداشت اعیاد دینی، از جمله آداب و رسومی

۱- در این باره می‌توانید به منابع زیر مراجعه نمایید:

• آموزش مفاهیم دینی همگام با روانشناسی رشد - تألیف: دکتر ناصر باهنر - انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی

• خدا به تصور کودکان - تألیف دکتر حسین اسکندری - انتشارات مدرسه

هستند که بخشی از سیمای دین را به نمایش می‌گذارند و برای دینداران در همه‌ی سنین به‌ویژه کودکان، جذاب می‌باشند. آن‌ها در حقیقت بازتابی از عقاید دینی محسوب می‌شوند و وسیله‌ی مؤثری در جهت توانا ساختن دینداران برای حرکت عاطفی و عقلانی به اعماق دین به شمار می‌آیند.

آموزش‌های مربوط به این زمینه، اصولاً باید بیشتر بر احساس و اشتیاق بچه‌ها نسبت به اعیاد متمرکز باشد. کودکان در جشن‌های مربوط به این اعیاد به مواردی توجه دارند که به احساس آن‌ها در این زمینه هم شکل می‌دهند. مواردی نظیر: چراغانی، پوشیدن لباس‌های نو و زیبا، مراسم و مجالس شادی و سرور، عیدی دادن و عیدی گرفتن، خوردن خوراکی‌های خوشمزه، اجرای برنامه‌های شاد و جذاب و ...

درباره‌ی بخش آداب و مراسم اسلامی کتاب هدیه‌های آسمان (پایه‌ی پنجم)

معرفی بخش

بخش آداب و مراسم اسلامی در هدیه‌های آسمان پنجم به

دنبال معرفی عید سعید غدیر خم است. همچنین در این بخش به معرفی اهمیت روز جمعه و اعمالی که یک مسلمان می‌تواند در این روز انجام دهد اشاره می‌شود. کودکان در درس‌های این بخش، درمی‌یابند که در اسلام فعالیت‌های اجتماعی و مراسم شاد و پرنشاط مذهبی فراوانی وجود دارد که مسلمانان با شرکت در آن‌ها ضمن برقراری رابطه دوستی و برادری با یکدیگر، ارزش‌های دینی خود را پاس می‌دارند.

دانش‌آموز در این بخش می‌آموزد که:

– عید غدیر، یکی از اعیاد بزرگ اسلامی است که مسلمانان آن را جشن می‌گیرند.

– روز جمعه، یکی از شادی‌بخش‌ترین ایام هفته است و آداب خاصی دارد.

اسامی واحدهای درسی

در کتاب درسی دانش‌آموز، این مباحث در قالب ۲ درس با عناوین زیر ارائه گردیده است:

درس ۱۰: میراث پیامبر

درس ۲۳: بهترین روز

درس اول: خدا

توضیح واحد درسی

فراهم شده است. این شعر می‌تواند به صورتی سبک و دور از پیچیدگی‌های طبیعی این نوع بحث‌ها، مروری ساده بر مفاهیم خداشناسی سال‌های گذشته نیز تلقی شود. همچنین، شعر، به ایجاد حسی لطیف و خوشایند نسبت به خداوند و آفریده‌های او کمک می‌کند.

این درس علاوه بر تأکید بر زیبایی‌های زندگی، به موضوعی اشاره می‌کند که در واقع شروعی است برای بیان مفهوم متعالی «یکتایی و بی‌همتایی خداوند» و شروعی برای تفکر مؤثر در دانش‌آموزان خواهد بود.

اولین درس هدیه‌های آسمان پایه‌ی پنجم – به عنوان سرآغاز بحث خداشناسی در این پایه – شعری است با عنوان «خدا» از سروده‌های آقای ناصر یلی اکبرسلطان. این شعر که با اندکی تغییر در کتاب درسی درج شده است، می‌تواند ابزار خوبی برای ایجاد فضایی مناسب برای اندیشه باشد؛ اندیشه درباره‌ی موضوعی بسیار مهم: یگانگی خداوند. در این شعر، از طریق یادآوری نعمت‌های خداوند و این که ما هرچه داریم از اوست، زمینه‌ی مناسبی برای طرح موضوعات بعدی این بخش

هدف اصلی واحد درسی

۲- معنای شعر را در چند جمله کوتاه بیان کند و در این باره با دوستانش گفت‌وگو نماید.

۳- همراه دوستانش درس را به صورت یک سرود بخواند.

۴- متن صفحه ۳ کتاب کار را بخواند و درباره‌ی معنای آن فکر کند (قسمت اول فعالیت شماره ۱ کتاب کار)

۵- در صفحه ۴ کتاب کار نقاشی دلخواهی متناسب با متن صفحه ۳ بکشد. (قسمت دوم فعالیت شماره ۲ کتاب کار)

۶- باتوجه به متن شعر «خدا» عبارت بالای صفحه ۵

هدف اصلی این واحد درسی این است که دانش‌آموز، با تفکر در آفریده‌ها و نعمت‌های خداوند، احساس لطیف و خوشایندی نسبت به او پیدا کند.

انتظارات واحد درسی از دانش‌آموز

دانش‌آموز، در جریان یادگیری این درس باید بتواند:

فعالیت‌های اصلی

۱- شعر را بخواند و درباره‌ی موضوع آن فکر کند.

کتاب کار را ادامه داده و متن دلخواهی بنویسد. (فعالیت شماره ۲ کتاب کار)
مفاهیم کلیدی و احد درسی خداوند، سرچشمه‌ی امیدها و زیبایی‌های زندگی

فعالیت‌های تکمیلی

- ۷- با بهره‌گیری از تصاویر درس، عبارات و جملات زیبایی متناسب با موضوع درس بسازد.
- ۸- شعر یا متن زیبای دیگری را (متناسب با موضوع درس) جست‌وجو کند.
- تدریس (ایجاد فرصت‌هایی برای یادگیری) الف) الگوی طراحی تدریس

چنان که می‌دانید تنها وظیفه‌ی معلم در کلاس درس، «تدریس» است. اما مهمترین اقدام برای تدریس، «تدارک آموزشی» است. این تدارک صرفاً با بهره‌گیری از الگوی منطقی تدریس ممکن خواهد بود. مطابق با این الگو، کار تدریس از تعیین گام‌هایی برای نزدیک شدن - و نهایتاً رسیدن - به هدف اصلی یک واحد درسی شروع می‌شود. مرحله‌ی بعد تعیین فعالیت‌هایی مناسب و متناسب با هر گام برای دانش‌آموز است: فعالیت‌هایی برای یادگیری. شکل اجتماعی تک‌تک فعالیت‌های یادگیری باید به هنگام طراحی فعالیت‌های یادگیری تعیین شود: آیا فعالیت به صورت فردی، زوجی، گروهی، یا همگانی انجام شود؟

فعالیت‌های یادگیری، نیازمند موادی هستند که انجام فعالیت را تسریع، تسهیل و یا اساساً ممکن می‌سازد. انتخاب ماده آموزشی متناسب با هر فعالیت، اقدام مهمی است که در این مرحله صورت می‌گیرد.

در انتهای این مراحل، معلم از خود سؤال منطقی دیگری می‌پرسد: آیا دانش‌آموز من با انجام این فعالیت، توانست گام اول (سپس گام دوم و ...) را طی کند؟ این مرحله همان ارزشیابی تکوینی است که در هدیه‌های آسمان بر روی آن تأکید می‌گردد.

تهیه‌ی این طرح برای تدریس، کار معلمان است نه مؤلفان. اما ما برای کمک به آموزگار توصیه‌هایی^۱ به او ارائه می‌دهیم که می‌تواند او را به هنگام طراحی تدریس - با استفاده از الگوی منطقی تدریس - یاری کند. این توصیه‌ها بیش از هر چیز بر نحوه بهره‌گیری از «بسته آموزشی» یعنی کتاب درسی و کتاب کار هدیه‌های آسمان، تأکید دارد ضمناً حاوی پیشنهادهایی است در زمینه‌ی طراحی فعالیت‌های یادگیری.

ب) شروع مناسب

توضیح کلی: شروع مناسب یک درس، تأثیر بسزایی در میزان کارایی فعالیت‌های یادگیری دارد. در ایجاد انگیزه برای یادگیری مؤثر است و نیز فرصت خوبی برای شما فراهم می‌کند تا به ارزیابی تشخیصی میزان دانسته‌های پیشین دانش‌آموزان در خصوص محتوای درس دست بزنید. شما می‌توانید با یک شروع مناسب، مسیر تدریس را به گونه‌ای دلخواه تعیین نموده و شکل دهید. اما فراموش نکنید که ایجاد انگیزه برای یادگیری به شروع مناسب محدود نمی‌شود بلکه شروع مناسب می‌تواند، این انگیزه را صرفاً ایجاد - و نه ضرورتاً حفظ - کند.

○ شما می‌توانید تدریس خود را مستقیماً با شعر خدا شروع کنید زیرا این شعر می‌تواند در ایجاد فضایی شاد و پرنشاط مؤثر باشد. البته خواندن شعر در صورتی می‌تواند جذاب باشد که با ریتم و آهنگی مناسب و شاد و در قالب سرود اجرا شود.

○ کار بر روی شعر با توجه به جاذبه‌هایی که دارد می‌تواند شروع بسیار مناسبی باشد زیرا زبان شعر به خودی خود زبان مناسبی برای شروع است. زبان شعر، این امکان را به آموزگار می‌دهد که کودکان را با احساسات خود همراه ساخته و در آنان روح لطافت و ظرافت و دقت را بدمد.

○ می‌توانید کلاس خود را با خواندن متن فعالیت شماره ۱ کتاب کار شروع کنید.

ج) توصیه‌هایی برای استفاده از بسته آموزشی در

تدریس

۱- کتاب درسی

متن درس

○ متن درس، شعری است ساده و خوش‌آهنگ که استفاده از آن می‌تواند به کلاس شما حال و هوای خوبی بدهد. در این جا لذت بردن از شعر و لحن موسیقایی آن یکی از اهداف مهم و اساسی است.

○ با وجودی که روان‌خوانی شعر، جزو اهداف درس محسوب نمی‌شود، اما تلاش کنید تا حد امکان، دانش‌آموزان در خواندن شعر اشکالی نداشته باشند و آن را به صورتی روان بخوانند. ولی به‌طور کلی، این کار، نباید وقت زیادی را از شما و بچه‌ها بگیرد؛ چراکه روان‌خوانی تنها در رابطه با اهداف بعدی (مثل انتخاب ریتم و آهنگ مناسب برای شعر و خواندن آن به صورت یک سرود و فهم معانی و مفاهیم مندرج در شعر) اهمیت دارد.

○ نکات غامض شعر را، با کمک خود بچه‌ها و در حد فهم و درک آنان معنا کنید. اما شعر را به‌طور کامل معنا نکنید و بچه‌ها را نیز وادار به این کار نکنید. سعی نکنید شعر را خط به خط برای بچه‌ها معنا کنید. صرفاً به بیان معنای کلمات سخت بپردازید. حتی فهم ترکیبات اضافی و استعاره شعر را نیز به خود بچه‌ها واگذار کنید.

○ زبان شعر این امکان را به آموزگار می‌دهد که کودکان را با احساساتی خوشایند همراه ساخته و در آنان روح لطافت و ظرافت و دقت را بدمد. به هنگام تدریس با استفاده از شعر، به این نکته توجه کنید که شعر اساساً بر از احساس است؛ بنابراین می‌تواند به عنوان ابزاری برای ایجاد احساس خوشایند و دلچسب و شادی و تحرک در کودکان به کار گرفته شود.

بچه‌ها می‌توانند از خواندن شعر در قالب سرود لذت فراوانی برده و فضای شاد و بیادماندنی برای خود ایجاد کنند. شعر، آهنگین و سرشار از عاطفه و زیبایی است. بنابراین اگر بچه‌ها آن را با حالتی شاد و با ریتمی دلچسب بخوانند. تأثیر فراوانی بر آنان خواهد گذارد. این تأثیر بیش از هر چیز دیگری برای تربیت دینی کودکان حائز اهمیت است. بنابراین با توجه به جاذبه خاصی که زبان و آهنگ شعر برای کودکان دارد، به‌نظر می‌رسد بهترین شیوه برای جذب کودکان به مضمون شعر، بهره‌گیری از ریتم و آهنگ مناسب کودکانه برای خواندن آن باشد. شما به عنوان یک آموزگار توانا، می‌باید به ایجاد یک تصویر ذهنی زیبا از محتوای شعر، در ذهن کودکان کمک کنید. شکل‌گیری این فضا و قوت و ضعف عواملی که به این احساس کمک می‌کنند، با نحوه‌ی خواندن شعر توسط شما، حرکات دست و حالت چهره‌ی آنان، ریتم و آهنگ شعر، نحوه‌ی شعرخوانی دسته‌جمعی و حال و هوای حاکم بر کلاس درس و ... همبستگی کامل دارد.

○ در انتها مناسب است از بچه‌ها بخواهید درک خود را از معنا و مفهوم کلی شعر در قالب یک نوشته‌ی کوتاه به کلاس ارائه دهند. این کار می‌تواند به صورت شفاهی نیز صورت بگیرد.

○ برای ارائه‌ی پیشنهاد ریتم و آهنگ شعر، می‌توانید از شیوه‌ی فعالیت گروهی و مشارکتی بهره بگیرید:

مرحله‌ی ۱: هر یک از بچه‌ها به صورت انفرادی شعر را خوانده و برای آن ریتم و آهنگی را در نظر بگیرد.

مرحله‌ی ۲: ریتم‌ها و آهنگ‌های پیشنهادی اعضا، توسط گروه بررسی شود و از میان آن‌ها یکی انتخاب شود.

مرحله‌ی ۳: نماینده‌ی گروه به ارائه‌ی پیشنهاد گروه بپردازد.

فعالیت شماره ۱: این فعالیت صرفاً پاسخ به یک سؤال است اما نباید با پاسخی ساده از آن گذر کرد.

فعالیت شماره ۲: بیان مضمون کلی شعر در یک یا چند جمله می‌تواند بهانه‌ی خوبی برای دقت در فهم بهتر شعر باشد. قسمت دوم این فعالیت اختصاص به خواندن شعر در قالب یک سرود دارد.

فعالیت شماره ۳: تکمیل عبارت با استفاده از معنا و مفهوم شعر می‌تواند فعالیت آزاد، خلاقانه و دلپذیر باشد. این فعالیت در کتاب کار انجام می‌شود.

مرحله ۴: درباره‌ی بهترین ریتم و آهنگ گفت‌وگو شود.

مرحله ۵: با کمک گروه پیشنهاد دهنده، آهنگ و ریتم مناسب به همه‌ی دانش‌آموزان آموزش داده شود.

مرحله ۶: همه‌ی گروه‌ها، سرود را با یکدیگر و یا به صورت گروه گروه بخوانند.

فعالیت‌های پایان درس

○ فعالیت‌های انتهایی درس به حد کافی روشن هستند و ضروری است شما به هنگام تدریس از آن‌ها به عنوان مواد آموزشی خود استفاده کنید.

کتاب کار

فعالیت شماره ۱

شیوه، حضور در طبیعت است – به‌خصوص اگر در اطراف مدرسه، محیط‌های طبیعی وجود داشته باشد – در چنین موقعیتی، شما بهتر از هر وقت دیگری می‌توانید بچه‌ها را به تفکر و اندیشه در این باره فرابخوانید.

○ می‌توانید از تکنیک طرح سؤال از اشیاء^۱ برای نزدیک کردن بچه‌ها به طبیعت پیرامون و ایجاد حس عاطفی نسبت به خلقت و سپس خالق زیبایی‌ها (خداوند) استفاده کنید. این کار می‌تواند به‌صورت فردی و یا گروهی انجام شود اما در هر صورت نظارت و جهت‌دهی شما رami طلبد.

○ واژه‌ی «نقاشی متن»، مفهوم پیچیده‌ای را با خود به همراه ندارد. در این فعالیت کافی است دانش‌آموز دریافت یا احساسات خود را پس از شنیدن یا خواندن متن به‌صورت دلخواه به تصویر بکشد.

○ این فعالیت، براساس یک متن ادبی شکل می‌گیرد که می‌تواند به خودی خود (اگر با لحن مناسب و جذابی خوانده شود) یک متن درسی و آموزنده تلقی شود و شما حتی می‌توانید کلاس خود را با خواندن آن شروع کنید. ضمناً این متن مطابق دستورالعمل فعالیت شماره یک کتاب کار (ص ۱) می‌تواند ابزار خوبی برای ایجاد تصویر زندگی در بچه‌ها و برانگیختن احساسات آنان تلقی شود.

○ می‌توانید قبل شروع فعالیت شماره ۱ کتاب کار و خواندن متن موردنظر، کلاس خود را با گفت‌وگوی با دانش‌آموزان درباره‌ی تلقی آن‌ها نسبت به زندگی و زیبایی‌های آن شروع کنید.

○ برای انجام هرچه بهتر و مناسب‌تر این فعالیت، بهترین

۱- برای کسب اطلاعاتی پیرامون تکنیک طرح سؤال از اشیاء، به بخش سوم این کتاب مراجعه فرمایید.

فعالیت شماره ۲

فعالیت شماره ۲ کتاب کار ابزار خوبی است برای آن که شما بتوانید زبان بچه‌ها را برای گفت‌وگو با خداوند باز کنید و آن‌ها به راحتی و بی‌واسطه با پروردگار خود با زبان کودکانه خود سخن بگویند. پس در این فعالیت فقط و فقط آن‌ها را آزاد آزاد بگذارید تا با بهره‌گیری از احساس و درونمایه خویش هر چه می‌خواهند بنویسند.

یک سؤال

آیا ضرورتی دارد حاصل تمامی فعالیت‌های بچه‌ها در کتاب کارشان یکسان و یکنواخت باشد؟ برای دریافت پاسخ به بخش سوم این کتاب مراجعه فرمایید.

ارزش‌یابی

گزارش شود.
ضمناً هر دانش‌آموز، پوشه‌ای خواهد داشت که بهترین نمونه از هر فعالیت او در آن نگهداری می‌شود. بنابراین نتیجه‌ی فعالیت هر روز به پوشه‌ی دانش‌آموز اضافه می‌شود. این نتیجه، تا هنگامی که نمونه‌ی بهتری از همان فعالیت از طرف دانش‌آموز ارائه نشده باشد، ابزاری برای قضاوت معلم خواهد بود. در صورتی که دانش‌آموز نمونه‌ی بهتری در اختیار معلم قرار دهد، جایگزین نمونه فعالیت موجود می‌گردد.

مطابق با الگوی ارائه شده در برنامه‌ی درسی تعلیم و تربیت دینی دوره‌ی ابتدایی در زمینه‌ی ارزش‌یابی، لازم است تمام فعالیت‌های یادگیری ایشان، مشاهده و به دقت ثبت شوند. قضاوت کیفی نگر معلم در مورد عملکرد دانش‌آموزان در هر فعالیت، می‌تواند وضعیت دانش‌آموز را تعیین کنید. این قضاوت براساس مشاهده‌ی رفتارهای حاکی از یادگیری (نیل به اهداف هر درس) به صورت کیفی انجام شده و می‌تواند به صورت توصیفی یا کمی (نمره، رتبه، امتیاز) به والدین

نکته اول

برای ارزش‌یابی چنان‌که در الگوی منطقی تدریس اشاره شد. شما باید هر گامی که به جلو برمی‌دارید با پرسشی درباره‌ی تحقق یا عدم تحقق آن، همراه باشد و از این طریق حاصل کار خود را بسنجید. برای مثال اگر هدف شما در گام اول رسیدن دانش‌آموزان از نقطه (الف) به نقطه (ب) بوده است، اکنون – پس از برداشتن قدم اول – باید از خود پرسید آیا دانش‌آموزان من توانستند از (الف) به (ب) برسند؟ پاسخ این سؤال همان حاصل ارزش‌یابی شماست.

نکته دوم

همیشه در تمام مراحل به «هدف اصلی» واحد درسی به عنوان «خط هادی» فعالیت دانش‌آموزان توجه داشته باشید.

نکته سوم

بهرتر است انجام فعالیت‌های یادگیری را متناسب با «انتظارات» واحد درسی در نظر بگیرید و سؤال از تحقق یا عدم تحقق آن‌ها، ابزاری برای ارزش‌یابی شما تلقی شود.

نکته چهارم

لازم است قبل از هر اقدامی برای ارزش‌یابی، بخش مربوط به ارزش‌یابی را در فصل اول همین راهنما با دقت مورد مطالعه قرار دهید.

نکته پنجم

فراموش نکنید فعالیت‌هایی که توسط هر دانش‌آموز برای تحقق انتظارات انجام می‌شود، می‌تواند به‌طور کاملاً نسبی صورت بگیرد. بنابراین بچه‌ها می‌توانند در یک طیف در سطوح (غیرقابل قبول - قابل قبول - رضایت‌بخش - خوب - خیلی خوب و کامل - عالی) فعالیت خود را انجام دهند. بنابراین، انتظار این که یک اتفاق کاملاً مشخص و از پیش تعیین شده در کلاس بیفتد و همه‌ی دانش‌آموزان در یک سطح کار خود را انجام بدهند؛ انتظاری بیهوده است.

نکته ششم

مطابق با الگوی ارزش‌یابی هدیه‌های آسمان که به تفصیل در فصل اول این کتاب مطرح شده است، در هر جلسه تعداد حداکثر ۳ الی ۵ نفر مورد مشاهده‌ی دقیق قرار می‌گیرند.

- مطابق با هدف اصلی این واحد درسی «دانش‌آموز باید با تفکر در آفریده‌ها و نعمت‌های خداوند، احساس لطیف و خوشایندی نسبت به او پیدا کند. این هدف، در واقع نقطه‌ی نهایی آموزش، در این واحد درسی خواهد بود.
- اکنون می‌پردازیم به طرح سؤال‌هایی که شما باید در پایان هر مرحله از انجام فعالیت‌ها - فعالیت‌هایی که براساس/ برای تحقق انتظارات شکل می‌گیرد - از خود پرسید و حاصل آن را در جای مناسبی «ثبت»^۱ و سپس به اولیای مدرسه و دانش‌آموز خود «گزارش»^۲ کنید.
- آیا دانش‌آموز من شعر را درست خواند و درباره‌ی موضوع آن فکر کرد؟
- آیا دانش‌آموز من توانست معنای شعر را در چند جمله کوتاه بیان کند و در این باره با دوستانش گفت‌وگو نماید؟
- آیا دانش‌آموز من توانست همراه دوستانش درس را به صورت یک سرود بخواند؟
- آیا دانش‌آموز من توانست متن صفحه ۳ کتاب کار را بخواند و درباره معنای آن فکر کند؟
- آیا دانش‌آموز من توانست در صفحه ۴ کتاب کار نقاشی دلخواهی متناسب با متن صفحه ۳ بکشد؟
- آیا دانش‌آموز من توانست با توجه به متن شعر «خدا» عبارت بالای صفحه ۵ کتاب کار را ادامه داده و متن دلخواهی بنویسد؟
- آیا دانش‌آموز من توانست با بهره‌گیری از تصاویر درس، عبارات و جملات زیبایی متناسب با موضوع درس بسازد.
- آیا دانش‌آموز من توانست شعر یا متن زیبای دیگری را (متناسب با موضوع درس) جست‌وجو کند؟

۱- برای اطلاع بیشتر درباره‌ی نحوه‌ی ثبت حاصل ارزش‌یابی به بخش ارزش‌یابی در فصل اول این کتاب مراجعه نمایید.

۲- برای اطلاع بیشتر درباره‌ی نحوه‌ی گزارش حاصل ارزش‌یابی به بخش ارزش‌یابی در فصل اول این کتاب مراجعه نمایید.

● دانستنی‌های معلم

چند شعر مناسب برای استفاده در تدریس
بوی خدا

من زندگی را می‌توانم
در چهره‌ی دنیا ببینم
من می‌توانم زندگی را
در خواب هم زیبا ببینم

وقتی نسیمی می‌وزد من
حس می‌کنم او را کنارم
حس می‌کنم من در کنارش
یک زندگی تازه دارم

وقتی که شب‌ها ماه تنها
در آسمان پرمی‌گشاید
با نور خود صد شعر زیبا
از زندگانی می‌سراید

همراه باران می‌توانم
چک‌چک به روی گل ببارم
حس می‌کنم در زیر باران
من گوشه‌ای از نو بهارم

باران برای من همیشه
یک حس و حال تازه دارد
با چک‌چک باران نگاهم
شادی بی‌اندازه دارد

من دوست دارم زندگی را
گرچه همیشه بی‌قرارم
دیروز اگر بد بود و غمگین
فردای زیبا را که دارم!

هر لحظه‌ی این زندگانی
گر خوب یا بد باز زیباست
زیرا که بویی از خداوند
در هر چه می‌بینیم پیداست

شعرهای ناب

شبنم از اوست آفتاب از اوست
آتش و باد و خاک و آب از اوست
در دل باغ و کهنکشان هر شب
شاخه‌ی روشن شهاب از اوست
گریه‌ی ابر و خنده‌ی خورشید
نور باران ماه تاب از اوست
سبزی و زردی و بهار و خزان
رنگ و بوی گل و گلاب از اوست
بیم و امید و مزده‌ی دیدار
آیه و سوره و کتاب از اوست
روی دفتر اگرچه نام من است
همه‌ی شعرهای ناب از اوست

سروده‌ی بابک نیک‌طلب

باز ابر نوبهار

باز ابر نوبهار

بر فراز آسمان پرواز کرد
دست خود را بر سر صحرا کشید
اخم سبز غنچه‌ها را باز کرد

باز مادر در کنار پنجره

کوهساران را تماشا می‌کند
با دلی سرشار از مهر و امید
رقص باران را تماشا می‌کند

باز قلب گوسفندان می‌تپد

در هوای سبزه‌های ترد کوه
می‌برد با قصه‌های خود پدر
باز ما را سوی باغی پرشکوه

باز با باران دلم پر می‌کشد

سوی دشت و سوی آلاچیق‌ها
می‌رود تا انتهای آسمان
می‌رود تا بی‌نهایت تا خدا

سروده‌ی بیوک ملکی

سروده‌ی جعفر ابراهیمی

درس دوم: خورشید در چاه

توضیح واحد درسی

کودکی که سراسر در ناز و نعمت، توجه و محبت و مهربانی والدین و اطرافیان خود بوده و به آن خو گرفته است، اکنون مورد حسادت و بی‌مهری برادران خود قرار گرفته و اندام نحیفش، خاک‌های سرد و نمناک چاهی پرمخاطره و وحشتناک را لمس می‌کند. او تنهای تنه‌است و کسی را پشتیبان خود نمی‌بیند جز...

متن با اشاره‌ای کوتاه به داستان به چاه افتادن حضرت یوسف (ع) در کودکی، به بیان نحوه‌ی حمایت خداوند از او و نجات وی می‌پردازد. احساس و حال و وضع حضرت یوسف در تنهایی و تاریکی چاه و امیدواری او نسبت به آگاهی خداوند از گرفتاری‌اش و توانایی او بر نجات وی حکایت این درس است. پس از خواندن متن درس توسط معلم و یا یکی از شاگردان، انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند خود را در موقعیتی شبیه به موقعیت حضرت یوسف در داستان فرض کرده و با خداوند در همین زمینه گفت‌وگو کنند. هدف آن است که بچه‌ها متوجه خداوند و پشتیبانی و حمایت او در تمام لحظات زندگی بندگانش شوند. این که حتی در تنهایی چاه و آن هنگامی که هیچ کس نه از حال او باخبر است و نه می‌تواند به او یاری برساند، خداوند او را کمک می‌کند.

در این درس می‌خواهیم دانش‌آموزان پس از گذراندن مراحل مختلف یادگیری، به این نتیجه دست یابند که: خداوند بالاترین پشتیبان و یگانه سبب امیدواری ما در زندگی است.

چنان‌که در بخش اهداف این درس نیز خواهد آمد؛ این درس برای تبیین این معناست که خداوند یکتا و بی‌همتا تنها پشتیبان و یار و نگهدار ماست. توجه به این نکته شما آموزگار گرامی را برای کنترل و جهت‌دهی فرایند یادگیری بیش از پیش هشیار و آماده می‌کند.

علاوه بر این، متن درس بخشی از یک داستان زیبا و شنیدنی (به تعبیر قرآن احسن‌القصص) است و نام یکی از پیامبران بزرگ خدا را نیز به گوش بچه‌ها می‌رساند و آنان را به دانستن بیشتر درباره‌ی او علاقه‌مند می‌سازد، اما هدف اصلی درس آن است که به بچه‌ها بیاموزد که خداوند، بالاترین پشتیبان و یگانه مایه‌ی امیدواری ما در زندگی است؛ مهربان‌ترین، داناترین و تواناترین موجود و مایه‌ی آرامش و دلگرمی انسان است.

این درس نیز همانند درس اول، مقدماتی را برای درک مفهوم یکتایی خداوند و تأثیر این اعتقاد در زندگی، در اختیار بچه‌ها قرار می‌دهد اما مستقیماً در این باره سخنی به میان نمی‌آورد.

یک سؤال

حضرت یوسف و داستان او، چه قدر در این داستان موضوعیت دارد؟

پاسخ: درس «خورشید در چاه»، بیانگر ماجرای به چاه افتادن حضرت یوسف علیه‌السلام در دوران کودکی است. اما آیا این درس برای معرفی حضرت یوسف به عنوان یک پیامبر، یا بیان مظلومیت و معصومیت یک کودک، یا بیان سخن‌هایی است که پیامبران خدا برای تبلیغ دین متحمل شده‌اند و یا...؟ مسلماً خیر!

خواندن داستانی درباره‌ی پیامبر خدا و ماجراهایی که برای او پیش آمده می‌تواند به خودی خود برای بچه‌ها بسیار جالب، دوست‌داشتنی و لذت‌بخش باشد؛ اما هدف اصلی این درس چیز دیگری است. چنان‌که گفته شده در این درس تأکید ما بیش از هر چیز بر مفهوم پشتیبانی خداوند و توجه او به انسان‌ها (به عنوان تأثیر اعتقاد به یکتایی و بی‌همتایی خداوند) است. بنابراین تأکید بیش از حد بر حضرت یوسف و داستان مربوط، درس را از مدار اصلی خود خارج می‌کند هر چند بهره‌گیری دقیق از آن می‌تواند به ایجاد فضای معنوی در کلاس درس کمک کند. اما نباید فراموش کرد که هدف درس، آشنایی دانش‌آموزان با حضرت یوسف و داستان زندگی ایشان نیست.

هدف اصلی واحد درسی

هدف اصلی این واحد درسی این است که دانش‌آموز ضمن آشنایی با این مفهوم که «خداوند، یگانه یار و پشتیبان ماست»، در دانش‌آموز، احساس علاقه و دلگرمی نسبت به خداوند یگانه ایجاد شود.

انتظارات واحد درسی از دانش‌آموز

دانش‌آموز، در جریان یادگیری این درس باید بتواند:

فعالیت‌های اصلی

- ۱- متن درس را بخواند و درباره‌ی موضوع درس فکر کند.
- ۲- عبارت «من فکر می‌کنم یوسف در آن چاه با خدای خود می‌گفت...» را کامل کند.
- ۳- احساس خود را از شنیدن داستان برای دوستانش بازگو کند.
- ۴- دلیل دلگرمی حضرت یوسف در تنهایی و سرمای چاه را با تکمیل عبارت دوم فعالیت شماره دوم کتاب درسی (ص ۱۹) بیان کند.
- ۵- برای پاسخ به سؤال فعالیت سوم کتاب درسی (ص ۱۹) با دوستانش گفت‌وگو نموده و نتیجه را به کلاس ارائه دهد.
- ۶- با توجه به آنچه در متن درس آموخته سه مرحله فعالیت شماره ۱ کتاب کار (صفحات ۶ و ۷) - دعا و تلاش -

را با دقت انجام دهد.

- ۷- با توجه به اطلاعات قبلی خود و آنچه در متن درس آموخته دو مرحله فعالیت شماره ۲ کتاب کار (صفحات ۸ و ۹) - داستان آیه‌ها - را با دقت انجام دهد.

فعالیت‌های تکمیلی

- ۸- احساس خود را در مورد موقعیت‌هایی شبیه موقعیت حضرت یوسف در چاه بیان کند.

مفاهیم کلیدی واحد درسی

خداوند، داناترین دانایان و تواناترین توانایان
 خداوند، بالاترین پشتیبان و یگانه مایه‌ی امیدواری ما
 در زندگی

تدریس (ایجاد فرصت‌هایی برای یادگیری)

الف) شروع مناسب

متن درس ماده خوبی برای شروع تدریس است بنابراین بیش از هر چیز مناسب است در بچه‌ها شوق شنیدن قصه و تحقیق و جست‌وجو درباره‌ی موضوع آن را ایجاد کنید.

ب) توصیه‌هایی برای استفاده از بسته آموزشی در تدریس

۱- کتاب درسی

جای شخصیت اصلی داستان (حضرت یوسف) یا عناصری نظیر چاه، دلو، و ... بگذارند و احساس خود را بیان کنند.

فعالیت‌های پایان درس

○ فعالیت‌های پایانی این درس مواد خوبی برای تثبیت و سپس بسط مفاهیم درس، از طریق بازخوانی و دقت در متن، تفکر بر اساس متن درسی و نیز توجه دادن دانش‌آموز به مصادیق ملموس در زندگی شخصی خود، به‌شمار می‌روند. شما از این فعالیت‌ها می‌توانید به عنوان موادی برای «شروع تدریس» و یا به عکس «جمع‌بندی» و نیز «تکلیف» استفاده کنید.

○ در فعالیت‌های شماره ۱ و ۲، انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند خود را در موقعیتی شبیه به موقعیت حضرت یوسف در داستان فرض کرده و با خداوند در همین زمینه گفت‌وگو کنند. هدف آن است که بچه‌ها متوجه خداوند و پشتیبانی و حمایت او در تمام لحظات زندگی بندگانش شوند. این که حتی در تنهایی چاه و آن هنگامی که هیچ کس نه از حال او باخبر است و نه می‌تواند به او یاری برساند، خداوند او را کمک می‌کند.

○ متن درس می‌تواند در قالب یک قصه برای کودکان بیان شود. در این حالت پس از این که با شروعی مناسب، ذهن بچه‌ها را بر روی یکی از مفاهیم مهم درس متمرکز کردید، می‌توانید خودتان درس را برای آن‌ها بخوانید.

○ دقت کنید که خواندن درس در قالب یک داستان با خواندن ساده‌ی یک متن درسی کاملاً متفاوت است!

○ این درس، همچنین می‌تواند در قالب یک نمایش ارائه شود. در این صورت می‌توانید از تکنیک قصه‌گویی همراه با نمایش استفاده کنید. بدین صورت که همزمان با قصه‌گویی یا قصه‌خوانی شما، چند نفر از بچه‌ها در نقش برادران یوسف، یوسف، یا حتی عناصری مثل چاه، دلو ... به ایفای نقش و انجام حرکات متناسب با داستان بپردازند.

○ همچنین می‌توانید از خود بچه‌ها بخواهید پس از خواندن متن درس، به صورت گروهی، آن را در قالب یک نمایش ارائه دهند.

○ بچه‌ها می‌توانند پس از شنیدن داستان، خود را به

۲- کتاب کار

فعالیت شماره ۱

داستان شامگاه پاییزی در پایه‌ی چهارم، رزمندگان اسلام، آقای حسین رضازاده، ورزشکار موفق) چگونه برای موفقیت خود از خداوند طلب یاری می‌کنند و نیز چگونه با تلاش خود مسیر موفقیت را طی می‌کنند. بچه‌ها باید نوشته‌های زیر هر تصویر را مطابق با درک خود تکمیل کنند.

○ این فعالیت با هدف توسعه مفهوم دعا و تلاش برای رسیدن به خواست، از بچه‌ها می‌خواهد که با توجه به سه تصویر، مشخص کنند که هریک از شخصیت‌ها (خرگوش‌های

۱- انتخاب این مفهوم بسیار مهم است. برای نمونه شما می‌توانید هریک از مفاهیم امیدواری، دلگرمی، حمایت خداوند، گفت‌وگو با خداوند را انتخاب کنید و ذهن بچه‌ها

را بر روی آن متمرکز نمایید اما این انتخاب خواه ناخواه به تمام فعالیت‌های شما در کلاس جهت می‌دهد.

فعالیت شماره ۲

خداوند یگانه ایجاد شود.» این هدف، در واقع نقطه‌ی نهایی آموزش، در این واحد درسی خواهد بود. در این قسمت معلم باید در پایان هر مرحله از انجام فعالیت‌ها - فعالیت‌هایی که برای تحقق انتظارات شکل می‌گیرد - از خود پرسید که آیا دانش‌آموز من توانست آن کار را انجام دهد و حاصل آن را در جای مناسبی «ثبت»^۱ و سپس به اولیای مدرسه و دانش‌آموز خود «گزارش»^۲ کند.

دانستنی‌های معلم

برای دانستن بیشتر درباره‌ی شیوه‌های تدریس از طریق فعالیت‌های گروهی می‌توانید به بخش ضمیمه‌ی دانستنی‌های ۲ و نیز به کتاب‌های زیر مراجعه نمایید:

● آشنایی با یادگیری از طریق همیاری، نویسنده: سوزان الیس و سوزان والن، مترجم: طاهره رستگار و مجید ملکان، ناشر: نشر نی، چاپ دوم ۱۳۷۸.

● مقالات نهم و سیزدهم از کتاب: مجموعه مقالات تعلیم و تربیت دینی: مبانی، اصول و روش‌ها - نویسنده: علیرضا رحیمی و ...، انتشارات نهج، تهران - چاپ اول ۱۳۸۲.

○ در فعالیت شماره ۲ بچه‌ها باید با استفاده از دانستنی‌های پیشین خود - که عمدتاً از کتاب درسی قرآن سال‌های گذشته به همراه دارند - دو قسمت آیات را به یکدیگر متصل کنند. در این جا سه قطعه که با عدد (۱، ۲، ۳) مشخص شده‌اند و سه قطعه که با حروف (الف، ب، پ) مشخص شده‌اند، وجود دارد. در این فعالیت لازم است دانش‌آموز هر قطعه شماره‌دار را به یک قطعه که با حروف مشخص شده متصل کند این کار با استفاده از جدول انتهایی صفحه ۹ براحتی امکان‌پذیر است.

○ تصاویر صرفاً به ایجاد تصویر ذهنی در دانش‌آموز کمک می‌کنند ضرورت ندارد ارتباط دقیقی میان متون و تصاویر برقرار شود.

ارزش‌یابی

مطابق با هدف اصلی این واحد درسی دانش‌آموز باید «ضمن آشنایی با این مفهوم که «خداوند، یگانه یار و پشتیبان ماست»، در دانش‌آموز، احساس علاقه و دلگرمی نسبت به

۱- برای اطلاع بیشتر درباره‌ی نحوه ثبت حاصل ارزش‌یابی به بخش ارزش‌یابی در فصل اول این کتاب مراجعه نمایید.

۲- برای اطلاع بیشتر درباره‌ی نحوه گزارش حاصل ارزش‌یابی به بخش ارزش‌یابی در فصل اول این کتاب مراجعه نمایید.